

Леся Сухомлинська,

науковий співробітник сектору сухомлиністики
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського, м. Київ, Україна

e-mail: 1408koala@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3055-5392

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ СПАДЩИНА В. СУХОМЛИНСЬКОГО В МАТЕРІАЛАХ МІЖНАРОДНИХ ТА ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧИТАНЬ (ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті актуалізовано питання розкриття місця й ролі літературно-художньої спадщини Василя Сухомлинського як складової його педагогічного доробку через історіографічне висвітлення публікацій матеріалів міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю», що проходять 28 років поспіль в різних закладах освіти багатьох регіонів України. На основі виявлених публікацій про художню спадщину проаналізовано матеріали всіх читань. Встановлено, що інтерес дослідників до художньо-літературної спадщини педагога мав місце впродовж усіх років проведення читань із помітною тенденцією до його зростання. З'ясовано, що загальна кількість творів В. Сухомлинського сягає 120 найменувань. Відштовхуючись від назв статей і матеріалів, здійснено їх кваліфікаційний поділ за різними аспектами педагогічного знання. Виявлено, що публікації, предметом яких є художньо-літературна спадщина Василя Сухомлинського, присвячено науково-практичному аналізу навчального і виховного процесів у закладах освіти різних рівнів, а також сімейної та позашкільної педагогіки. Досліджено, що художня спадщина педагога найбільше використовується в дошкільній й початковій освіті у викладанні окремих навчальних предметів та в загальновиховному процесі закладів середньої освіти. З'ясовано, що до розгляду та аналізу літературно-художньої спадщини Василя Сухомлинського долучаються і науковці, і викладачі закладів передвищої та вищої освіти, вчителі основної школи, вихователі, музейні працівники, шкільні бібліотекарі. Висловлено припущення, що ця складова доробку педагога матиме тенденцію до постійного зростання і буде затребувана завдяки емоційно-образному висвітленню всієї сукупності загальнопедагогічних проблем.

Ключові слова: Василь Сухомлинський, викладачі, виховання, літературно-художня спадщина, матеріали, міжнародні й всеукраїнські педагогічні читання, освіта, педагогіка, статті, учителі, філософія для дітей.

Постановка проблеми. Історико-педагогічний досвід як інструмент розв'язання найважливіших проблем сучасної освіти і педагогіки – методологічних, дидактичних, методичних, технологічних – завжди цікавив дослідників. Особливо це питання актуалізується переважно у переломні, мінливі часи, коли інтенсифікуються процеси реформування, модернізації освітнього простору, як це відбувається нині в умовах гуманітарної кризи та впровадження концепції Нової української школи. Гуманістична, особистісно орієнтована

спадщина Василя Сухомлинського, який у своїх творах-мініатюрах створив художньо-образний світ дитинства і педагогізував його, посіла одне із чільних місць не лише як предмет аналізу його творчої спадщини, а й за ступенем її практичного втілення в діяльність вітчизняних закладів освіти. Найбільш повно ці матеріали відображено у змісті міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю», що проходили 28 років поспіль. Про проблему висвітлення історіографії матеріалів читань, присвячених художній спадщині педагога, і йтиметься в цій розвідці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що перші спроби розв'язання цієї проблеми започатковано у біобібліографічному покажчику «Василь Олександрович Сухомлинський: до сторіччя від дня народження» (2018), підготовленому колективом авторів ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, які зібрали й узагальнили матеріали, оприлюднені у різних джерелах. У цьому виданні публікації про художньо-літературний доробок педагога частково представлено в розділах про дослідження педагогічної діяльності й спадщини та у творчому використанні його ідей. В окрему рубрику виокремлено міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання, які зазначені в хронологічному порядку без розкриття їх змістового наповнення, а тим більше без тематичного підходу [1, с. 326–338]. Окремі тематичні історіографічні описи праць сучасних дослідників, присвячені окремим аспектам педагогічної спадщини Василя Сухомлинського, здійснювала Л. Заліток. Серед них такі, як: про особистість і навколишнє середовище [2, с. 19–20], про проблеми свободи й відповідальності у вихованні особистості [6, с. 60], про культурологічні виміри шкільної і педагогічної освіти [4, с. 292–295], про питання збереження здоров'я дітей у працях В. Сухомлинського [5, с. 12–14]. Відтак на часі є виокремлення й висвітлення такої актуальної проблеми, як історіографія праць, присвячених аналізу художньо-літературної спадщини педагога.

Метою аналізу є історіографічне висвітлення досліджень, переважно статей, вміщених у матеріалах міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань, у яких автори звертаються до аналізу літературно-художньої спадщини В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу. Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» мають багату історію: їх кількість сягає **28**, з них **11** – міжнародні.

Упродовж майже 30-річної історії тематика педагогічних читань охоплювала різні аспекти педагогічної та літературно-художньої спадщини В. Сухомлинського залежно від нагальних потреб сучасної освіти та виховання – від особистісно орієнтованої шкільної освіти та екології дитинства до батьківської педагогіки та особистості вчителя.

Спираючись на актуальність і затребуваність ідей В. Сухомлинського, науковці та педагоги-практики часто зверталися саме до його літературно-художнього доробку, саме ці праці є предметом нашого розгляду.

На перший погляд казки та оповідання В. Сухомлинського – це художня література для дітей. Здебільшого Як дитячий письменник педагог відомий широкому загалу переважно завдяки збіркам художніх мініатюр і творам, що увійшли до шкільних підручників. Сам В. Сухомлинський вважав свої художні твори кульмінацією розробленої педагогічної системи, зв'язком між теорією і методикою виховання у дитини ціннісних орієнтирів і переконань.

Загальновідомий задум педагога, який він не встиг втілити у життя, полягав у об'єднанні в спільний проєкт двох творів, присвячених етичним проблемам, – «Як виховати справжню людину» та «Хрестоматія з етики».

З огляду на більш ніж 50-річний проміжок часу, що минув від першої публікації художніх творів В. Сухомлинського, а також аналізуючи матеріали педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю», можна зробити певні висновки щодо педагогічної та виховної цінності літературно-художньої спадщини педагога. Здійснюючи такий аналіз, ми насамперед послуговувалися назвами матеріалів (статей), що становлять зміст тих чи інших педагогічних читань. Принагідно зауважимо, що у термінологіці автори не дотримують чіткої термінологічної диференціації між науково-педагогічними та літературно-художніми працями В. Сухомлинського. Наприклад, вживаючи термін «*творча спадщина*», різні дослідники мають на увазі як суто педагогічні твори, так і художні.

Метою аналізу є історіографічне висвітлення досліджень, переважно статей, вміщених у матеріалах міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань, в яких автори звертаються до літературно-художньої спадщини В. Сухомлинського. Так, виявлено більш ніж 120 статей, назви яких свідчать про науковий аналіз та практичне застосування художніх творів. Лише перелік статей зайняв би кілька сторінок, тому ми послуговуємося кваліфікаційним поділом розвідок за певними аспектами педагогічного знання. Використовуватимемо хронологічний підхід до аналізу матеріалів за роками проведення читань і при цьому через брак місця зазначатимемо лише кілька назв.

Передовсім це статті, присвячені *загальновиховному потенціалу* художніх творів педагога, серед яких: «*В. О. Сухомлинський про роль казки у вихованні особистості*» (В. П. Попова, I Міжнародні (далі – М.) та V Всеукраїнські педагогічні читання (далі – ВПЧ) (1998)) (Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. та 5-х Всеукр. пед. читань «Василь Сухомлинський і сучасність», Київ; Кіровоград, 1999.); «*В. О. Сухомлинський як дитячий письменник*» (Г. Ткаченко, VII ВПЧ (2000)) (Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Луганськ, 2000. № 7.); «*Виховний потенціал художнього слова Василя Сухомлинського*» (В. П. Мацько, V М. та XVIII ВПЧ (2011)) (Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. Хмельницький, 2011. Вип. 10.); «*Поетика творів художньої педагогіки В. Сухомлинського*» (І. Баранюк, VI М. та XX ВПЧ (2013)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 123. Т. 1.); «*Виховний потенціал літератури для дітей В. О. Сухомлинського*» (Н. Озерна, VI М. та XX ВПЧ (2013)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 123. Т. 2.); «*Вплив філософських ідей літературних творів В. О. Сухомлинського на становлення особистості педагога і дитини*» (Т. Тоцька, VI М. та XX ВПЧ (2013)) (Там само); «*Казкотерапія як засіб розвитку дитини*» (В. А. Калашник, VII М. та XXI ВПЧ (2014)) (Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності. Зб. тез і анот. матеріалів. Миколаїв, 2014.) та ін.

Виокремимо матеріали щодо *використання художніх творів* В. Сухомлинського у вивченні окремих дисциплін, здебільшого навчання грамоти в початковій школі, української мови та літератури, іноземної мови. Серед них:

«Формування у молодших школярів морально-оцінних суджень під час вивчення на уроках читання творів В. О. Сухомлинського» (І. В. Цєпова, VI ВПЧ (1999)) (Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. Харків, 1999. Вип. 10.); «Використання творчої спадщини В. О. Сухомлинського при вивченні англійської мови в старших класах» (Г. В. Полякова, М. наук.-практ. конф. та V ВПЧ (1999)) (Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. та 5-х Всеукр. пед. читань «Василь Сухомлинський і сучасність». Київ; Кіровоград, 1999.); «Літературна творчість В. О. Сухомлинського в нових підручниках для початкової школи» (М. Вашуленко, II М. та X ВПЧ (2003)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2003. Ч. 1.); «Вплив літературної спадщини В. О. Сухомлинського на навчально-виховний процес початкової школи» (О. Соколовська, XIII ВПЧ (2006)) (Школа першого ступеня: теорія і практика: зб. наук. пр. Тернопіль, 2007. Вип. 21.); «Використання казок В. О. Сухомлинського на уроках іноземної мови в початковій школі» (К. Нор, III М. та XV ВПЧ (2008)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2008. Вип. 78.); «Вивчення складного речення на основі літературного доробку В. О. Сухомлинського: (розробка уроку з укр. мови)» (Н. М. Ратушна, XVII ВПЧ (2010)) (Педагогічний вісник: наук.-метод. журн. Черкаси, 2010. № 3.); «Дидактична казка на уроках навчання грамоти: з досвіду використання ідей Василя Олександровича Сухомлинського» (М. І. Кальчук, IV М. та XVIII ВПЧ (2011)) (Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. Хмельницький, 2011. Вип. 10.); «Використання творів В. О. Сухомлинського на уроках української мови в процесі реалізації соціокультурної змістової лінії» (Л. П. Марецька, VII М. та XXI ВПЧ (2014)) (Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: зб. наук. пр. Миколаїв, 2014. Вип. 1.47.); «Формування орфографічної компетентності учнів 4 класу на основі текстів Василя Сухомлинського» (О. В. Ушкань, XXIV ВПЧ (2017)) (Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: зб. наук.-метод. пр. Житомир, 2017.).

У матеріалах читань представлено й використання художніх творів для формування у дітей культури мовлення: «Казка як засіб розвитку мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку» (Л. В. Іщенко, XVII ВПЧ (2010)) (Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. журн. Спецвипуск. Черкаси, 2010. Ч. 1.); «Використання художніх мініатюр В. О. Сухомлинського в коригуванні звукової культури мовлення дітей» (В. Є. Борова, XVII ВПЧ (2010)) (Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки: наук. журн. Спецвипуск. Черкаси, 2010. Ч. 2.); «Діалогові технології у формуванні художнього мислення учня-читача з використанням творчої спадщини В. О. Сухомлинського» (В. В. Мартиненко, X М. та XXV ВПЧ (2013)) (Педагогічний вісник: наук.-метод. щокварт. журн. Кіровоград, 2013. № 1/2.) тощо.

Велика кількість учасників читань досліджують філософсько-ціннісний потенціал художніх творів В. Сухомлинського. Особливо виокремимо статті, присвячені духовному, етичному розвитку школярів. Так, ще у 1996 р. з'явилася стаття «Казка як засіб виховання моральних цінностей молодших школярів у спадщині В. О. Сухомлинського» (А. А. Семез, III ВПЧ (1996)) (Василь Сухомлинський і сучасність: Матеріали III Всеукр. пед. читань. Київ, 1996. Вип. 3. Ч. 1.); «Використання творів В. Сухомлинського для стимулювання

духовного розвитку дітей» (М. Мельничук, VII ВПЧ (2000)) (Вісник Луганського держ. пед. у-ту імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Луганськ, 2000. № 7.); «Виховання людяності в молодших школярів засобами художніх творів В. О. Сухомлинського» (Л. Дяченко, III М. та XV ВПЧ (2008)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2008. Вип. 78. Ч. 2.); «Етичні доміанти виховання особистості (за матеріалами «Хрестоматії з етики» В. О. Сухомлинського)» (Л. Л. Хоружа, XVI ВПЧ (2009)) (Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон, 2009. Вип. 53.); «Художні твори Василя Сухомлинського для дітей як джерело виховання цінностей» (О. Я. Савченко, IV М. та XVIII ВПЧ (2011)) (Педагогічний дискурс: зб. наук. пр. Хмельницький, 2011. Вип. 10.); «Толерантність у казковому світі В. Сухомлинського» (В. Л. Федяєва, VII М. та XXI ВПЧ (2014)) (Науковий вісник Миколаївського держ. у-ту імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. Миколаїв, 2014. Вип. 1.46.); «В. Сухомлинський про роль книги та казки в духовному розвитку дітей» (О. В. Костова, VIII М. та XXII ВПЧ (2015)) (Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. і XXII Всеукр. пед. читань. Херсон, 2015. Ч. 1.) та ін.

Тенденція до зростання частки розвідок філософсько-ціннісної тематики художніх творів В. Сухомлинського спостерігається з року в рік. Зазначимо, що інтерес саме до аксіологічної складової казок та оповідань знайшов відгук і в світовій філософській та педагогічній думці. Так, видатний американський філософ Метью Ліпман (1923–2010), який є автором «Філософії для дітей», високо оцінював філософсько-педагогічний потенціал літературно-художніх творів В. Сухомлинського і аналізував їх у своїх працях [8]. З 2015 р. педагог і вчений з Австралії Алан Кокеріл оприлюднює інформаційний бюлетень «Sukhomlinsky News», у якому публікує художні твори педагога англійською мовою [9]. А. Кокеріл неодноразово брав участь у педагогічних читаннях «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю».

Переконливою відповіддю на ці тенденції стало проведення у 2017 р. XXIV Всеукраїнських педагогічних читань «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю. “А що там за лісом?..”: філософія для дітей», тематика яких тією чи іншою мірою була присвячена філософсько-етичній складовій літературно-художньої спадщини педагога. Статті учасників читань вміщено в науковому журналі «Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки» [3] та збірнику науково-методичних праць «Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю» [7], що містить здебільшого праці педагогів-практиків, які діляться досвідом використання художніх творів В. Сухомлинського у своїй роботі.

Всеукраїнські педагогічні читання, присвячені літературно-художній спадщині педагога, продемонстрували, що вона є невід’ємною і значущою складовою його педагогічної системи, а її практичний потенціал для початкової освіти та дошкілля високо оцінений педагогами-практиками.

Виокремимо також статті, присвячені вихованню патріотизму та громадянськості засобами художнього твору: «Використання казок В. Сухомлинського у громадянському вихованні молодших школярів» (Л. В. Батрановська, VIII М. та XXII ВПЧ (2015)) (Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості: матеріали

VIII Міжнар. наук.-практ. конф. і XXII Всеукр. пед. читань. Херсон, 2015. Ч. 2.); *«Виховання національно-патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку за літературними творами В. О. Сухомлинського»* (Т. П. Тоцька, IX М. та XXIII ВПЧ (2016)) (Збірник матеріалів IX Міжнародної наук.-практ. конф. і XXIII Всеукр. пед. чит. *«Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила Батьківщина»*. Луцьк, 2016.); *«Казкотерапія як засіб виховання любові до рідного краю у спадщині В. О. Сухомлинського»* (Т. Г. Чикалова, IX М. та XXIII ВПЧ (2016)) [7].

Окремі розвідки, вміщені в матеріалах читань, присвячено вихованню засобами художніх творів:

– *естетичному вихованню: «Природа як джерело естетичного виховання у творчій спадщині В. О. Сухомлинського»* (Я. В. Гавриленко, III ВПЧ (1996)) (Василь Сухомлинський і сучасність. Матеріали III Всеукр. пед. чит. Черкаси, 1996. Вип. 3.); *«Казка як засіб естетичного виховання дітей дошкільного віку»* (Т. В. Васютинська, I М. та V ВПЧ (1998)) (Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. та 5-х Всеукр. пед. читань *«Василь Сухомлинський і сучасність»*. Київ; Кіровоград, 1999.); *«Природа як засіб естетичного виховання молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського»* (Н. В. Тарапака, XI Всеукраїнські педагогічні читання (2004)) (Науковий вісник Миколаївського держ. у-ту. Педагогічні науки. Миколаїв, 2004. Вип. 8.); *«Принципи естетичного виховання учнів початкової школи в книзі Василя Сухомлинського “Серце віддаю дітям” та в його художній педагогіці»* (І. Г. Баранюк, X М. та XXV ВПЧ (2018)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2018. Вип. 171.);

– *вихованню творчості: «Розвиток дитячої творчості засобами казки в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського та сучасній школі»* (В. В. Гупаленко, I М. та V ВПЧ (1998)) (Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. та 5-х Всеукр. пед. читань *«Василь Сухомлинський і сучасність»*. Київ; Кіровоград, 1999.); *«Розвиток творчих здібностей молодших школярів на основі ідей літературно-педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського»* (О. Барнич, III М. та XV ВПЧ (2008)) (Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон, 2009. Вип. 53.); *«Потенціал художньої спадщини В. О. Сухомлинського у розвитку творчих здібностей молодшого школяра»* (О. В. Барнич, XVI ВПЧ (2009)) (Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон, 2009. Вип. 53.); *«Мовленнєво-творчі прояви дітей в ігрових казкових ситуаціях у педагогічному вимірі В. Сухомлинського»* (А. Богущ, VI М. та XX ВПЧ (2013)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 123. Т. 1.); *«Роль казки у розвитку творчої уяви молодших школярів»* (Ю. Бабаян, VI М. та XX ВПЧ (2013)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2013. Вип. 123. Т. 2.);

– *вихованню дбайливого, ціннісного ставлення до природи, рослинного й тваринного світу: «Формування екологічного мислення молодших школярів засобами казок В. О. Сухомлинського»* (М. Філоненко, VIII ВПЧ (2001)) (Наука і освіта: наук.-практ. журн. Півден. наук. Центру АПН України. Спецвипуск. Одеса, 2001. № 5.); *«Роль казок природничого змісту у вихованні дітей»* (Л. Антонюк, XXIV ВПЧ (2017)) (В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю : зб. наук. пр. Житомир, 2017. Вип. 6.); *«Світ живого в педагогіці Василя*

Сухомлинського» (Л. В. Сухомлинська, Х М. та XXV ВПЧ (2018)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2018. Вип. 171.);

– родинному вихованню: «Казка як один із засобів виховання любові до матері у спадщині В. О. Сухомлинського» (Л. Пироженко, IX ВПЧ (2002)) (Наукові записки. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 2002. Вип. 5.);

– інклюзивному вихованню: «В. О. Сухомлинський про роль казки у вихованні та навчанні дітей з особливими потребами» (Н. Кравчук, XXVI ВПЧ (2019)) (Збірник тез XXVI Всеукр. пед. чит. «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: методична спадщина педагога в контексті ідей Нової української школи». Рівне, 2019.).

У матеріалах читань є статті, що містять аналіз навчання і роботи педагогів-практиків та шкільних бібліотекарів на основі використання художніх творів В. Сухомлинського, серед яких: «Використання творчої спадщини В. О. Сухомлинського в практиці роботи бібліотеки профтехучилища» (Н. В. Лісовець, М. наук.-практ. конф. та V ВПЧ (1998)) (Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. та 5-х Всеукр. пед. читань «Василь Сухомлинський і сучасність», Київ; Кіровоград, 1999.); «Літературна спадщина Василя Сухомлинського дітям» (О. С. Монке, VIII ВПЧ (2001)) (Наука і освіта: наук.-практ. журн. Півден. наук. Центру АПН України. Спецвипуск. Одеса, 2001. № 5.); «Твори Василя Сухомлинського в колі дитячого читання» (О. Макаренко, XIV ВПЧ (2007)) (Гуманізація навчально-виховного процесу: наук.-метод. зб. Слов'янськ, 2007. Вип. 37.); «Використання творів Василя Сухомлинського в роботі вихователя групи продовженого дня» (К. М. Балютіна, VI М. та XX ВПЧ (2013)) (Пед. вісник. Кіровоград, 2013. № 2/3.); «Вплив літературно-педагогічної спадщини на професійне становлення майбутнього вчителя початкової школи» (М. С. Севастюк, XXVII ВПЧ (2020)) (Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх практик: набутий досвід і перспективи: електрон. зб. матеріалів XXVII Всеукр. пед. інтернет-читань. Рівне, 2020.) тощо.

Численні розвідки присвячено суто прикладному використанню казок та оповідань в освітньо-виховному процесі, як от: «Впровадження ідей В. О. Сухомлинського в роботу з дітьми дошкільного віку» (Т. Тоцька, III М. та XV ВПЧ (2008)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград, 2008. Вип. 78. Ч. 1.); «Інсценізація казок В. О. Сухомлинського як форма соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю» (Н. М. Коляда, Х М. та XXV ВПЧ (2018)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2018. Вип. 171.); «Завітаймо, друзі, на гостину: (вихов. година за твором В. О. Сухомлинського “Бджілка і Гарбузова квітка”» (Л. Нестерчук, XXVI ВПЧ (2019)) (Досвід Василя Сухомлинського в освітньо-виховній практиці закладів освіти Рівненщини. Рівне, 2019.); «Людина починається з добра: (вихов. захід для учнів 5–6-х кл.)» (Н. Жабчик, XXVI ВПЧ (2019)) (Там само.); «Не можна жити і дня без тривоги за рідну людину: (урок позакл. читання в 6-му кл. за новелами В. О. Сухомлинського)» (С. Тимощук, XXVI ВПЧ (2019)) (Там само.) тощо.

До таких розвідок відносимо й ті матеріали, що свідчать про використання інноваційних тенденцій у освітньому процесі: «Оновлення змісту дошкільної освіти через використання інформаційних технологій: (за результатами роботи ДНЗ “Ялинка”, експерим. навч. закладу всеукр. рівня м. Бровари Київ. обл.)»

(Т. П. Тоцька, IV М. та XVIII ВПЧ (2011) (Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. Хмельницький, 2011. Вип. 10.);

Чимало наукових праць присвячено феномену казки як педагогічному інструменту, зокрема: «Феномен казки у розвитку дитини: від В. О. Сухомлинського до сьогодні» (О. В. Вознюк, XXIV ВПЧ (2017)) (Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю: зб. наук.-метод. пр. Житомир, 2017.); «Сторітелінг: досвід В. О. Сухомлинського» (Ю. В. Кузьменко, X М. та XXV ВПЧ (2018)) (Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2018. Вип. 171.). «Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського» (Ю. Павленко, XXVII ВПЧ (2020)) (Науково-педагогічні студії: наук. журнал. Київ, 2020. Вип. 4.).

У змісті читань трапляються й історико-педагогічні розвідки, присвячені літературно-художньому доробку педагога: «Мріяв про ілюстроване видання своїх творів (В. О. Сухомлинський)» (М. І. Садовий, III М. і XV ВПЧ (2008)) (Педагогічний вісник: наук.-метод. щокварт. журн. Кіровоград : Кіровоград., 2008. № 1/2.); «Виставка “Василь Сухомлинський – дитячий письменник”»: структура, принципи створення. особливості функціонування» (В. В. Бондаренко, IX М. та XXIII ВПЧ (2016)) (Збірник матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф. і XXIII Всеукр. пед. чит. «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: Щоб у серці жила Батьківщина», Луцьк, 2016.); «Кімната казок Василя Сухомлинського» в освітньому просторі Уманського НВК ЗОШ I-III ст. № 7 – колегіум» (В. Є. Заленська, IX М. та XXIII ВПЧ (2016)) (Там само.); «Оповідання та казки Василя Сухомлинського та їх розповсюдження в Україні і світі» (Л. В. Сухомлинська, XXIV ВПЧ (2017)) (Вісник Житомирського держ. у-ту імені Івана Франка. Педагогічні науки: наук. журнал. Житомир, 2017. Вип. 5.).

Як свідчить проведене нами дослідження, найчастіше у своїх розвідках до аналізу художньо-літературної спадщини В. Сухомлинського зверталися такі вчені й педагоги-практики, як О. Я. Савченко, Л. Л. Хоружа, А. М. Богуш, М. С. Вашуленко, Т. П. Тоцька, І. Г. Баранюк, О. Б. Петренко, В. Л. Федяєва та інші.

Висновки і перспективи. Актуальність і затребуваність представленої нами історіографії звернень українських педагогів до літературно-художньої спадщини Василя Сухомлинського постійно зростає. Вона посідає одне з чільних місць у матеріалах педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю», що свідчить про інтерес українських і зарубіжних дослідників до художніх творів В. Сухомлинського. У статті ми лише окреслили аспекти поділу матеріалів за освітнім, навчальним і виховним змістом.

Їх виокремлення та характеристика потребують подальшого вивчення й оприлюднення, що допоможе вчителям і вихователям в організації й проведенні занять.

Список використаних джерел

1. Василь Олександрович Сухомлинський : до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця : Твори, 2018. 395 с. (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 12).

2. Велетен педагогічної думки : реком. список. літ., присвяч. 85-річчю від дня народж. В. О. Сухомлинського / ДНПБ України; уклад.: О. Островська, І. Канєвська ; наук. ред. Т. Ф. Букшина. *Рідна шк.* 2003. № 9. С. 19–20.
3. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки : наук. журнал. Вип. 5 / [голов. ред. Петро Саух]. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 172 с. Текст статей журналу доступний в інтернеті: <http://pedagogy.visnyk.zu.edu.ua/issue/view/11326> (дата звернення: 16.06.2022).
4. Заліток Л., Букшина Т. Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: культурологічні виміри шкільної й педагогічної освіти : [реком. бібліогр. список]. *Школа першого ступеня: теорія і практика* : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-ту ім. Гр. Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2007. Вип. 21. С. 292-299.
5. Заліток Л. М. Ідеї В. О. Сухомлинського щодо збереження здоров'я дітей в умовах розвитку освіти: бібліографічне дослідження. *Рідна шк.* 2012. № 7. 20 С.
6. Проблеми свободи і відповідальності у вихованні особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : (реком. бібліогр. список) / ДНПБ України; уклад. Л. М. Заліток ; наук. ред. Т. Ф. Букшина. *Рідна шк.* 2005. № 7. С. 60.
7. Філософія для дітей. В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю : зб. наук.-метод. пр. [XXIV Всеукр. пед. читань «В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю. «А що там за лісом?..»: філософія для дітей», 22 верес. 2017 р., Житомир] / за заг. ред. О. В. Сухомлинської, О. Я. Савченко ; НАПН України, Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка, Всеукр. асоц. Василя Сухомлинського [та ін.]. Житомир : Левковець Н. М., 2017. 274 с.
8. Lipman M. Philosophy for Children. *Metaphilosophy*. 1976. № 7(1). P. 17–39. URL: <http://www.jstor.org/stable/24435193> (дата звернення: 16.06.2022).
9. The Holistic Educator. Sukhomlinsky News subscription page. URL: <https://theholisticeducator.net/sukhomlinsky/newsletter/> (date access: 16.06.2022).

References

1. Sukhomlynska, O. V. et al. (Comps.). (2018). *Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi: do 100-richchia vid dnia narodzhennia: biobibliografichni pokazhchyk*. Vinnytsia: Tvory. [in Ukrainian].
2. Ostrovska, O. et al. (Comps.). (2003) *Veleten pedahohichnoi dumky : rekom. spysok. lit-ry, prysviach. 85-richchiu vid dnia narodzh. V. O. Sukhomlynskoho. Ridna shkola*, 9 [in Ukrainian].
3. Saukh, P. (Ed.). (2017) *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky*. Zhytomyr, ZhDU im. I. Franka, Vol. 5. <http://pedagogy.visnyk.zu.edu.ua/issue/view/11326> . [in Ukrainian].
4. Zalitok, L. & Bukshyna, T. (2007). *Vasyl Sukhomlynskyi u dialozi z suchasnistiu: kulturolohichni vymiry shkilnoi y pedahohichnoi osvity* : [rekomendatsiinyi bibliografichni spysok]. *Shkola pershoho stupenia: teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh prats*. Pereiaslav-Khmelnyskyi, (21). [in Ukrainian].
5. Zalitok, L. M. (2012). *Idei V. O. Sukhomlynskoho shchodo zberezhennia zdorovia ditei v umovakh rozvytku osvity: bibliografichne doslidzhennia. Ridna shkola*, (7). [in Ukrainian].
6. Zalitok L. M. (2005) *Problemy svobody i vidpovidalnosti u vykhovanni osobystosti v pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho: (rekomendatsiinyi bibliografichni spysok). Ridna shkola*, (7). [in Ukrainian].
7. Sukhomlynska, O. V. & Savchenko, O. Ya. (ed.). (2017). *Filosofiiia dlia ditei. V. O. Sukhomlynskyi u dialozi z suchasnistiu: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats*. Zhytomyr: Levkovets N. M. [in Ukrainian].
8. Lipman, M. (1976). *Philosophy for Children. Metaphilosophy*, 7(1), 17–39. <http://www.jstor.org/stable/24435193>.

9. The Holistic Educator. Sukhomlinsky News subscription page.
<https://theholisticeducator.net/sukhomlinsky/newsletter/>.

Lesia Sukhomlynska,

Research Officer

Pedagogical Source and Biography Study Department

V. O. Sukhomlynskyi State Scientific

and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: 1408koala@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-3055-5392

V. SUKHOMLYNSKY LITERARY HERITAGE IN INTERNATIONAL AND ALL-UKRAIN PEDAGOGICAL LECTURES CONTENT (HISTORIOGRAPHICAL ASPECT)

The article highlights the place and role of literary and artistic heritage of Vasyl Sukhomlynsky as a component of his pedagogical work through historiography of international and national pedagogical readings «Vasyl Sukhomlynsky in dialogue with the present» content. Pedagogical readings are held for 28 years in educational institutions all over Ukraine. All discovered content on literary heritage was analyzed. It is established that the interest of researchers in the artistic and literary heritage of the teacher took place during all the years of readings with a noticeable tendency to increase. It was found that the total number of these works reaches 120 titles. Based on the titles of articles, their qualification division was carried out in different areas of pedagogical knowledge. It was found that the publications, the subject of which is the literary heritage of Vasyl Sukhomlynsky, are devoted to scientific and practical analysis of educational and upbringing processes in educational institutions of different levels, as well as family and extracurricular pedagogy. It is established that educator's literary heritage is mostly used in preschool and primary school in certain subjects teaching, as well as in the general educational process of middle school. It was found out that scientists and high school teachers, primary school teachers, educators, museum workers, and school librarians are involved in the consideration and analysis of Vasyl Sukhomlynsky's literary heritage. It is suggested that this component of the teacher's work will tend to constant growth and will be in demand due to the emotional and figurative representation of the whole set of general pedagogical problems.

Keywords: *Vasyl Sukhomlynsky, teachers, education, literary and artistic heritage, materials, international and all-Ukrain pedagogical readings, education, pedagogy, articles, teachers, philosophy for children.*